

Fotografie požáru obytné budovy ve městě Lázně Kynžvart, pravděpodobně z první poloviny 20. století. Soukromý archiv pana Josefa Zerzána.

Neslavné výročí kynžvartských požárů aneb souboj živlů v lázeňském městečku

Karel Kůta a Lubomír Zeman, Institut lázeňství a balneologie, v. v. i.

Voda a oheň – živly, které byly zkroceny, aby lidem usnadnily život, pomáhaly jim od palčivých problémů a vytvářely příjemné prostředí také v nehostinných podmínkách. Pokud se ovšem vymknou kontrole, dokáží udeřit překvapivě devastující silou. Takové běsnění postihovalo opakovaně i historické městečko Lázně Kynžvart, kde se nejvýrazněji projevilo právě před 160 lety. V průběhu roku 1865 zde dvakrát vypukl mohutný požár, jenž zachvátil značnou část městské zástavby a měl zřetelný dopad na proměnu její podoby. O těchto dramatických událostech nás blíže informují zejména písemné prameny, včetně novinového tisku. Jak již bylo naznačeno v předchozích dílech Arniky (2021/2, 2022/1), řadu informací může přinést rovněž detailní průzkum stavebního vývoje individuálních objektů a analýza urbanistického pojetí lokality.

Tíživý rok 1865

Dne 15. srpna 1865, ve večerních hodinách významného křesťanského svátku Nanebevzetí Panny Marie, začala hořet stodola se šindelovou střechou náležící k domu č. p. 14. Tato budova situovaná za radnicí přímo sousedila s částí města tvořenou převážně dřevěnými stavbami hustě natěsnanými do bloků, které byly členěny pouze úzkými uličkami. Oheň se v letním počasí velmi rychle rozšířil navzdory intenzivní snaze o jeho potlačení. Město a zámek Kynžvart tehdy společně disponovaly pěti hasičskými stříkačkami. Na pomoc přispěchali nejen obyvatelé blízkého okolí, ale také hasiči s příslušnou technikou z Plané, Chodové Plané, Trstěnic, Drmoulu, Chodovské či Tachovské Hutě, Tří Seker, Žandova, Staré Vody, Mariánských Lázní (včetně Úšovic) a z Pramenů. Díky obrovskému nasazení byl požár částečně

▲ Gotické sanktuárium ve věži kostela svaté Markéty v Kynžvartě.

▲ Valená klenba s hřebínky v předsíni domu č. p. 5.

potlačen za úsvitu 16. srpna. Ovšem hašené a související aktivity pokračovaly i během dne a následující noci. Ještě 17. srpna musely být místy eliminovány žhavé trámy a doutnající zásoby obilí či krmiva, aby se opět nerozhořely. Požár zasáhl především severní část města, kde převažovala prostší zástavba a některé objekty neměly ani patřičné pojištění. Naštěstí převládalo bezvětrí a lidé se dokázali účinně spojit k efektivní spolupráci. Takto se podařilo zachránit například budovu okresního úřadu či hostinec „Zum schwarzen Bären“. O zachování posledně zmiňovaného objektu se zvláště zasloužil tesař Anton Schmidt z Valů s kynžvartským občanem Josefem Hötzlem, když spolu odvázně stáli na střeše hostince a opakovaně jej bránili před plameny.

Celkově bylo tehdy zničeno či výrazně poškozeno více než čtyřicet obytných domů, stejně jako přilehlé hospodářské budovy, městská sladovna, radnice, škola, fara a kostel. Přes 100 lidí zůstalo bez přístřeší. Škoda na majetku byla vyčíslena na 150 178 zlatých. Sousední obce projevil značnou solidaritu a záhy posílaly vozy s nezbytnými potravinami pro lidi i hospodářská zvířata. Přicházely také peněžitě dary, k čemuž přispěly zejména Mariánské Lázně uspořádáním koncertu a dobročinné sbírky. Farář Josef Martin byl dočasně ubytován na zámku. Pro pravidelné pořádání mše zamýšlel zřídit provizorní kapli v prostorách takzvaného Kurhausu (dnes nazýván Orlík) – domu pro lázeňské hosty, který byl dostavěn na podzim 1863 (Döitsch 1890; Egerer Anzeiger No. 33, 17. 8. 1865; Egerer Anzeiger No. 34, 24. 8. 1865).

Za necelé tři měsíce však došlo k obdobné katastrofě. K večeru 8. listopadu 1865 vznikl požár ve stodole stojící za domem označovaným jako „Haus am Ring“. K rychlému šíření plamenů tentokrát přispěl silný východní vítr. Oheň zasáhl jižní část města, resp. dolní stranu náměstí. Na pomoc rovněž dorazili hasiči s potřebným technickým vybavením z okolních obcí, ovšem kvalitní stříkačka ze zámeckého sídla se srazila s povozem a nemohla být použita. Obyvatelé výše položených Pramenů a Lazů požár ani nezaznamenali kvůli husté mlze, jež zahalila Slavkovský les. O intenzitě žáru přesto svědčí konstatování, že v prach se proměnilo i půl stopy hluboké bláto pokrývající ulici. Krutý živel zachvátil přes 70 obytných domů, včetně několika poměrně honosných budov, a také příslušná hospodářská zázemí. Ke ztrátám na lidských životech nedošlo, zachráněn byl také veškerý dobytek. Úředníci a významní představitelé města získali dočasné bydlení v rozvíjející se lázeňské čtvrti. Majetková újma nyní dosáhla 161 375 zlatých. Vinou ničivých faktorů přišel Kynžvart v tomto náročném roce celkem o 311 553 zlatých. Kromě toho

byl zdevastován farní kostel a další důležité stavby (Dörltsch 1890; Egerer Anzeiger No. 46, 16. 11. 1865).

Kohout na kostelní věži

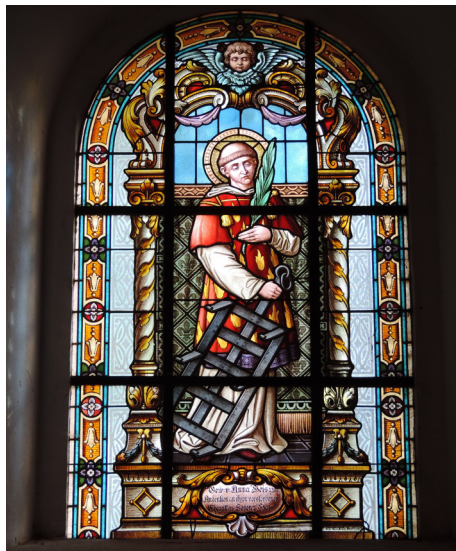
Písemné prameny dokládají, že kostel v Kynžvartu existoval již v první polovině 13. století. Za vlády krále Václava I. byl totiž svěřen rytířskému řádu křižovníků s červenou hvězdou. Ve 14. století zde poté vznikla farnost (Knetlová 2012). Z tohoto středověkého období se dochovalo gotické sanktuárium, které je opatřeno charakteristickým lomeným obloukem a nyní se nachází atypicky při schodišti vedoucím z přízemí věže do hlavní lodě kostela. Roku 1506 byl původní kostel zdevastován požárem, když Gutštejnové napadli Kynžvart. O tři roky později byla sakrální stavba obnovena a přetrvala až do srpna 1865, kdy jí postihl podobný osud. Roku 1870 byl opět vysvěcen renovovaný kostel svaté Markéty, který vycházel z předchozího půdorysu datovaného do počátku 16. století (Gnirs 1932). Uvedenou dispozici lze srovnávat s mapami stabilního katastru z první poloviny 19. století a s axonometrickým zobrazením kostela na mapě kynžvartského panství z druhé poloviny 18. století. O návaznosti na starší konstrukce však svědčí především plány výstavby farního kostela, jež zpracoval roku 1867 metternichovský stavební inženýr Johann Höfer. Tyto cenné ikonografické prameny (inv. č. 2273-4) tvoří součást archivního fondu Velkostatek Lázně Kynžvart uloženého ve Státním oblastním archivu v Plzni, konkrétně na pracovišti Klášter u Nepomuka. V architektonickém návrhu jsou tmavou barvou znázorněny dochované starší partie objektu: hranolová část věže s navazujícím obvodovým zdívkem vedoucím jihovýchodním směrem, stejně jako polygonální závěr presbytáře. Tomu odpovídá také hledisko umělecko-historické. Pravoúhlá báze věže je tvořena masivní hmotou zdiva. Při vstupu do jejího přízemí spatříme valebnou klenbu s naznačenými hřebínky, což

▲ Nadzemní hydrant u domu č. p. 3.

▲ Barokní socha svatého Vavřince.

bývá příznačné pro renesanční umění. Stejný typ klenby nacházíme i v oblasti presbytáře, kde se navíc podařilo identifikovat plochy nástěnné malby, která převážně zůstává překryta vrstvou omítky. Valená klenba s hřebínky se vyskytuje i v předsiní domu č. p. 5. Tato budova přiléhá přímo ke kostelu a v minulosti zde probíhala školní výuka. Identické prvky na lokalitě mohou pocházet ze stejné fáze stavebního vývoje, která představuje obnovu objektů po požáru

Svatý Vavřinec na vitráži v kostele svatě Markěty.

v 16. století. Ve věži a v interiéru kostela se kromě toho dochovaly historické náhrobky patřící Švambergům a Zedtwitzům.

Höferův návrh zachycuje figuru šedého kohouta na vrcholu kostelní věže. Tato symbolika reflektovala určitý apotropaický význam, neboli zajišťovala ochranu před zlou mocí. V obdobném duchu mělo kovové zvíře svým kokrháním varovat před nebezpečím, tedy také před výskytem červeného kohouta (ohnivých plamenů) na střeše. Při realizaci projektu byl vrchol věže nakonec osazen křížem, který lépe odpovídal povaze stavby. Ovšem i v křesťanské tradici se setkáváme s různými ochránci před zrádnými živly. Za jednoho z takových pomocníků bývá považován svatý Vavřinec, jenž se stal mimo jiné patronem hasičů. Uvedeného světce znázorňuje barevná kostelní vitráž, darovaná Annou Weisovou na památku jejího zesnulého manžela. Dle příslušného matričního záznamu Lorenz Weis zemřel 9. září 1911. Ve městě dosud stojí také barokní socha svatého Vavřince z počátku 18. století, která průběžně měnila svoji polohu. Původně byla

situována nedaleko zámku, od roku 1848 na náměstí a po vzniku ulice J. E. Purkyně, vedoucí kolem domu č. p. 3, došlo k přemístění sochařského díla na most ve Vrchlického ulici (Gnirs 1932). V této čtvrti označované Winkel se ještě v první polovině 20. století nacházela pravouhlná vodní nádrž využívaná k zajištění provozu sousedního mlýna č. p. 49, jenž zanikl v poválečném období. Odtud mohla být čerpána voda také za účelem hašení požáru. V případě akutního ohrožení se v minulosti nabízelo využití kašny v prostoru náměstí, kam údajně přitékala minerální voda (Klír 1953). V oblasti Kynžvartu se vyskytují četné minerální prameny, z nichž některé vyvěraly či nadále vyvěrají také v suterénech obytných budov. Kromě toho se v původních historických sklepeních často dochovaly menší rezervoáry určené k jímání prosakující vody a jejímú dalšímu upotřebení. Samotná požární nádrž byla vybudována na potoce východně od novodobého komunálního hřbitova, kde v terénu zůstává patrný násep hráze. Významný zdroj požární vody dosud představují především blízké rybníky.

Svědectví dalších požárů

Kromě výše uvedených tragických událostí byl Kynžvart ohrožován šlehajícími plameny v podstatě napříč staletími. Jiskry se obvykle rozhořely v průběhu těžkých bojů, neopatrnou hospodářskou činností nebo následkem technické závady. V 60. letech 19. století byla zasažena i východní část města zvaná Špitál, ležící při cestě do Mariánských Lázní. 3. října 1866 zde ve večerních hodinách vypukl požár, který během krátké doby strávil nejméně 15 domů. Jednalo se o chudou čtvrť, budovanou převážně ze dřeva. Záchrané práce kromě toho komplikovalo bouřlivé počasí. Lítý boj probíhal zejména o blízkou knížecí hájovnu se šindelovou střechou a stodolou plnou slámy, jelikož by se tudy mohl živel rozšířit hlouběji do centra města. Naštěstí lázeňský pracovník Josef Willfahrt zajistil dostatek minerální vody k použití. Eliminovat požár

pomohly i hasičské vozy z okolí (Tagesbote aus Böhmen Nr. 277, 6. 10. 1866).

V dubnu roku 1872 se opět v nočním čase rozhořel oheň, tentokrát ve stodole Gürtlera Lorenze. Údajně se mohlo jednat o úmyslné založení z důvodu touhy po pomstě. Zasaženy byly dvě desítky obydlí, hospodářské budovy a synagoga. Vyhořel také hostinec „Kaiser von Österreich“. Jednoho muže vážně zranila padající cihla a musel být z místa odnesen. Škoda dosáhla asi 100 000 zlatých. Ani v tomto případě se hašení neobešlo bez účasti dalších hasičských sborů z regionu. Vedení města bylo vytýkáno, že navzdory opakovaným požárům nedbalo na dostatečné zajištění hasičského vybavení – řádného hasičského vozu, žebříků či požárních háků (Bohemia Nr. 99, 25. 4. 1872; Egerer Zeitung Nro. 17, 25. 4. 1872). Do likvidace některých požárů se zapojovaly také děti a mládež. Například v létě roku 1885 pomáhali studenti během prázdnin při hašení domu se stodolou patřících Johannu Seidlovi. Oheň tehdy zničil také majetek Johanna Döltsche, který obýval zdejší podkroví a staral se o výplaty ze zámecké restaurace. Kniže Paul Metternich mu při příjezdu na místo požáru věnoval značnou finanční částku. Jako jeden z prvních odhodlaných pro boj s živlem dorazil lesník Wilhelm Nußbaumer. Ke zdolání plamenů významně přispěli jeho synové, jakož i synové majitele hotelu Wolfganga Buberla, přičemž Hansi Buberlovi bylo teprve 12 let. Statečné chování a zájem o osud obyvatel panství projevil také mladičký princ Clemens Metternich. Navzdory silnému větru se plameny naštěstí nerozšířily na další objekty (Marienbader Zeitung Nr. 31., 30. 7. 1885).

Ve 20. století se jednalo spíše o lokální požáry jednotlivých budov. Některé se ovšem staly obětí nenávisťných tendencí v rámci škodlivých projevů příslušného totalitního režimu. Smutným příkladem byl v tomto ohledu zejména zánik historické židovské synagogy. O poválečných poměrech nás více informují kroniky města.

- ▲ Nástěnná malba v oblasti presbytáře kostela svaté Markěty
- ▲ Kamenné jímání ve sklepení domu č. p. 72. Všechny fotografie Karel Kůt.

V 50. letech zde působil požární sbor, který si vedl znamenitě při různých závodech a v létě často bojoval s lesními požáry. V lednu 1957 vyhořel dům č. p. 119, nedlouho po převzetí od vojenské posádky. Večer 1. února 1963 došlo následkem zkratu k požáru podkroví budovy městského národního výboru. Hašení v zimním období komplikoval nejen mráz, ale i nedostatek vody.

Závěr

Díky přírodním živlům získalo město Lázně Kynžvart svůj věhlas, na druhou stranu se často stávalo jejich obětí. Blahodárné vývěry minerální vody se podařilo úspěšně zachytit a lidé se je naučili využívat nejen k osvěžení, ale i k léčebným účelům. V unikátní krajině s příznivými klimatickými podmínkami založili

čelní představitelé rodu Metternichů lázně, jejichž veřejný přínos byl oficiálně uznán roku 1862. Podmínkou zachování vzájemné symbiózy vždy zůstávala ochrana těchto léčivých zdrojů a jejich přirozeného prostředí, což se i nadále týká potenciálního ohrožení výskytu zřidel či jejich kvality. Například původní kamenné jímání ve sklepení domu č. p. 72 postrádá přítok prokázané minerální vody od doby, kdy byly prováděny výkopové práce v prostoru Zámecké ulice. Obecně lze konstatovat, že nešetrné zásahy a intenzivní způsob exploatace mohou narušit citlivé harmonické vztahy a existenci některých unikátních jevů. Z těchto důvodů zde rovněž ustala dříve aktivní hornická činnost.

S vodním elementem ostře kontrastují vlastnosti ohně, který chce být ve své podstatě neustále syčen a hledá sebemenší možnosti úniku. I zde je na místě prevence, uvážlivost a ohleduplnost. Prizma požární ochrany reflektují též historické prameny, mezi něž patří mapy stabilního katastru s rozlišením hůře spalných objektů, zprávy o stavu komínů či dobové požární řády. Devastaci napomáhal zejména hořlavý materiál používaný ke konstrukci staveb. Snadná dostupnost dřevin v nejbližším okolí determinovala možnosti a úděl místních obyvatel. Objekty byly převážně dřevěné nebo hrázděné (Zeman et Kůt 2024). Husté koncentrace dřevěných staveb s přilehlým hospodářským zázemím představovaly značné riziko pro šíření plamenů. Naproti tomu odlišné urbanistické pojetí pozdější lázeňské čtvrtě, s větší vzdáleností mezi jednotlivými budovami, prokázalo lepší odolnost vůči tomuto typu ohrožení. Na význam včasného předcházení negativním jevům upozorňuje i tato připomínka výše uvedených jubileí, zároveň nás varuje před neuváženým počínáním na území s výrazným zastoupením jedinečných a neopakovatelných hodnot.

Poděkování:

Příspěvek vznikl v rámci projektu Centrum lázeňského výzkumu (Reg. č. CZ.10. 01. 01

/00/22_001/0000261), řešeného Institutem lázeňství a balneologie, v. v. i. a podpořeného z prostředků Operačního programu Spravedlivá Transformace. Za spolupráci při průzkumu interiéru kostela svaté Markéty děkujeme p. Řehoři Pavlu Urbanovi, OPraem. Rodině Andrlíkových vděčíme za vstřícný přístup a ochotnou součinnost během dokumentace objektů č. p. 3 a č. p. 5. Velice oceňujeme laskavé poskytnutí unikátních ikonografických pramenů ze soukromého archivu pana Josefa Zerzána. Paní Marii Purmannové děkujeme za informace ohledně domu č. p. 72 a za umožnění přístupu k ověřovaným kontextům. Poděkování si zaslouží také všichni obyvatelé města Lázně Kynžvart, kteří nás nechali nahlédnout do svých příbytků a umožnili tím rozšířit dosavadní poznání historického obrazu lokality. Sbor dobrovolných hasičů zasluhuje pochvalu za vytrvalou ochranu před nebezpečnými jevy přírodních živlů. ■

Použitá literatura:

- Bohemia Nr. 99, 45. Jahrgang, 25. 4. 1872.
Döltsch J. G. (1890): Zur Geschichte der Pfarrkirche in Königswart zum zwanzigjährigen Gedenktage der Kircheneinweihung. Salzburg, 22 pp.
Egerer Anzeiger No. 33, 19. Jahrgang, 17. 8. 1865.
Egerer Anzeiger No. 34, 19. Jahrgang, 24. 8. 1865.
Egerer Anzeiger No. 46, 19. Jahrgang, 16. 11. 1865.
Egerer Zeitung Nro. 17, 26. Jahrgang, 25. 4. 1872.
Gnirs A. (1932): Topographie der historischen und kunstgeschichtlichen Denkmale in den Bezirken Tepl und Marienbad. Augsburg, 609 pp.
Klír S. (1953): Zpráva o geologickém a hydrogeologickém průzkumu okolí Mariánských Lázní a Lázní Kynžvartu. Praha, 77 pp. [Depo in: Archiv ČGS, Geofond Praha, sign. GF P008280].
Knetlová H. (2012): Děkaný úřad Lázně Kynžvart (1591) 1647–1958. Inventář. Cheb.
Kronika města 1945–1980. SOKA Cheb, MěstNV Lázně Kynžvart, inv. č. 243.
Marienbader Zeitung Nr. 31, 12. Jahrgang, 30. 7. 1885.
Tagesbote aus Böhmen Nr. 277, 15. Jahrgang, 6. 10. 1866.
Zeman L. et Kůt K. (2024): Stará lékárna v Lázních Kynžvart. Vytvářející se ozvěna slavné minulosti města a názorný příklad významu operativní dokumentace. In: Dějiny staveb 2023, 2024. Plzeň, 191–206.